

СИЛАТА НА ПРАВОТО И СИЛАТА НА ДЪРЖАВАТА

Младен Младенов

THE POWER OF LAW AND THE POWER OF THE STATE

Mladen Mladenov

***Резюме:** Силата на правото трябва да се търси в множество и различни аспекти. Правото е създадено от държавата, за да регулира по всеобщ и задължителен начин всички важни обществени отношения, които не са уредени от другите нормативни системи, или при които все още съществуват конфликтни точки, спорове или рискове от неразбирателство. Силата на правото е толкова видима, колкото е безсъмнена силата на държавата в нейната автономност и суверенитет.*

***Ключови думи:** сила, право, държава, регулатор, ценности*

***Abstract:** The power of law must be sought in multiple and different aspects. The law is created by the state to regulate in a universal and binding way all important social relations that are not regulated by other normative systems, or where points of conflict, disputes or risks of misunderstanding still exist. The power of law is as visible as the power of the state in its autonomy and sovereignty is unquestionable.*

***Key words:** power, law, state, regulator, values*

Въведение

Правото е обществен феномен, призван да урежда обществени отношения. За разлика обаче от други регулатори на социални интеракции (например – традиция, морал, религия), правото съществува единствено и само в тандем – и то с държавата. Те взаимно се подкрепят, насърчават, дават си сила, насочват се и се обосновават взаимно.

Именно тук се корени основната сила на правото – в ангажираността на държавата да използва властовия си ресурс за поддържане на правната система, за налагане на правовия ред. Конвенционалното разбиране за тази двустранна връзка е, че тя „вижда в държавната принуда, прикрепена към една норма като нейна санкция,

основния, съществения, общия и отличителния елемент на правното явление“¹.

Разбира се, правото има и свои същностни отличителни черти, които се явяват и негови свойства, в които може да се открие и неговата автономна сила в различни направления. Иманентната сила на правото обаче винаги трябва да се търси в синхронизираното му проявление ведно с държавата. Оставени сами за себе си и по себе си, и държавата, и правото се само-омаломощават, губят силата си, зануляват се, водят се до самоунищожение. Само в едновременното им действие те имат смисъл, дават увереност на себе си и на всички други субекти, притежават сила и енергия за развитие.

Силата на държавата като сила на правото

Държавата едновременно се явява и безспорния абстрактен властови фаворит в съвременните общества, и аморфния генериращ конкретна власт нейн източник. Този феномен сам по себе си е от съществено значение за да бъде уловена силата на правото. Съотносителността между силата на държавата и силата на правото се корени в постоянното им и взаимно подаване на основания за легитимност.

Както е отбелязала доктрината: „Държавата като система от органи представлява правно единство, макар то да не е изрично персонализирано в отделен правен субект. Държавата като властващ правен субект действа чрез своите органи ... Упражняването на държавната власт в съвременната демократична държава е процес, който е изцяло правно регламентиран. Участници в него са единствено предвидените в Конституцията органи, а процедурите са също установени в Конституцията и законите“².

Взаимозависимостта между държавата и правото е видна, но е трудноразбираема без сериозен експертен прочит и достъпна интерпретация. Така например, правното единство на държавата като система от органи само по себе си изглежда висша абстракция, невъзможна за възприятие. Това обаче съвсем не е така.

Феноменологията на държавата и за държавата лесно се постига чрез конкретизацията на срещата, на който и да е правен субект, с който и да е държавен орган. Тогава преживяването се индивидуализира. Затова по начало гражданите разбират под понятията „държава“ и „власт“ съвсем конкретни държавни проявления, например в

¹ Ганев, Венелин. „Право и държавна принуда (философско-правни бележки) в Трудове по обща теория на правото. съставител: Нено Неновски, Академично издателство „Проф.Марин Дринов“, Сиби, София, 1998, с. 10, ISBN 954-430-525-4 (АИ „Проф.Марин Дринов“), ISBN 954-730-029-6 (Сиби)

² Ташев, Росен. *Обща теория на правото. Основни правни понятия*. Четвърто преработено и допълнено издание, Сиби, София, 2010, с. 411-412, ISBN 978-954-730-678-3;

полицейските, здравните, образователните, данъчните, социалните, инфраструктурните и други публични служби. Нещо повече – това преживяване на срещата с властта, със силата на държавата се постига и при досег, с който и да е държавен служител (дори и на възможно най-ниска йерархична позиция), стига това да е довело до сериозно засягане на права, свободи, задължения, отговорности или законни интереси на конкретния гражданин.

И точно тук се проявява силата на правото – чрез правната регламентация на упражняването на държавната власт. Легитимацията на процеса на налагането на властта от страна на държавата понастоящем е невъзможна без изричната и единствено възможна намеса на правото. Утвърждаването на силата на държавата е предопределено от санкционирането на тази потенциална сила от страна на правото. Това става в действащото законодателство – прескриптивно и перспективно, т.е. – правото предписва, и то предварително насоките, границите и основанията за упражняването на държавната власт.

Но силата на правото по отношение на държавната власт може да бъде и ретроспективно, т.е. – след вече случили се актове, действия или бездействия от страна на държавата. Най-често това се проявява чрез съдебния контрол, който е силноразпознаваема същност на правната система в цялост. Тук легитимацията, но най-често – делигитимацията на властовата употреба от страна на държавата (при извършени правонарушения) става по дескриптивен начин – чрез описване в обстоятелствената и мотивната част на съдебния акт на всички факти и обстоятелства, довели до нарушение на правопорядъка.

Като един от множеството възможни примери в тази насока може да бъде спомената следната доктринална визия относно злоупотребата с власт: „На първо място, властта, разбрана като възможността да се упражнява влияние, разпореждане и контрол е обществен феномен, изразен чрез налагане на собствената воля над волята, действията и бездействията на други човешки същества. При нея не е нужно да има формализирано упражняване на права, разбираемо в широкия юридически смисъл на думата. Властта би могла да влияе не само в правната, но и в морално-етичната, политическата, религиозната и други сфери на обществения живот. В тясното си юридическо разбиране властта би трябвало да се вижда във фундаменталния принцип на разделението на властите. По друг начин казано – властта и правата би трябвало да се разглеждат в различен фокус от законодателя...

Тоест – властта е проявление в психологическата и социалната реалност, докато правото – в юридическата такава. Властта е само и единствено върху други човешки същества, докато правото въздейства

и на други правни субекти (като юридическите лица). Макар и при комплексното действие на изобретените от човека конструкции властта и правото да се трансформират постоянно едни в друго, от съдържателен план те има различен първоначален генезис. Затова „превишаването на права“ би трябвало да се разбира само в самоволното приписване на овластен субект на повече от същите права. Обратно, превишаването на власт е налице винаги, когато няма въобще законово областяване, или не се действа в присъщата власт (с оглед разделението на властите), или пък се смесват произволно правни с извънправни форми за въздействие при недопустимото им сливане една с друга³.

Изводът е, че без правно регламентиране упражняването на власт от страна на държавата е недопустимо, неприемливо и криещо в себе си рискове от всякакъв характер, както за останалите правни субекти, така и за самата държава. Само при стриктното следване на правните предписания (които – между другото – държавата сама е създала) се утвърждава силата на държавата. Тя произтича от силата на правото.

Силата на правото сама по себе си

Правото притежава огромен потенциал. Същият произтича от много източници. Някои от тях са видими за всички, други могат да бъдат разпознати само при внимателно наблюдение и при експертен анализ.

Първият източник на силата на правото е съотносителността му със силата на държавата – вече разглеждана по-горе. Взаимосвързаността на държавата с правото и обратното довежда до една когенерация, близка до *perpetuum mobile*. Правото винаги може да търси подкрепа – и винаги ще я получи – от държавата. Затова неговата сила по начало е уверена в себе си, защото тя е едновременно негова собствена, и в същото време външна – получавана от държавата.

На второ място, силата на правото се състои в това, че то се отнася към всички субекти на приложното му поле. В този смисъл, правото е универсалноприложим феномен, за разлика от ограничените явления от всякакъв характер (географски, климатични, техногенни, социални, професионални и други). Инструментариумът на правото за тази всеобщност се изразява чрез формата на закон. Или, както е отразено в класическите трудове: „Да се постави нещо като всеобщо, т.е. то да се осъзнае като всеобщо, означава, както е известно, да се мисли; като свежда по такъв начин съдържанието до неговата най-проста форма, съзнанието му дава неговата последна определеност. Това, което е

---

³ Младенов, Младен. *Властова злоупотреба*. Списание „Общество и право“ – издание на Съюза на юристите в България, <https://www.sub.bg/>, с.69-с.70, София, брой 4/2021, ISSN 0204-85-23;

право едва с това, че става закон, получава не само формата на своята всеобщност, но и своята истинска определеност⁴.

Оттук – на трето място – тази всеобщност означава и всезадължителност, за което всички субекти са подчинени на правото. От правото „не можеш да се откажеш, както и то не може да се откаже от теб“. Веднъж създадено, правото е вечно, то е и съдбовно винаги. Неговата битност е предопределение в участва на всеки един правен субект. Дори само идеята му за повсеместност създава (макар и неоправдано от рационална гледна точка) усещането за справедливост и равенство. Това чувство търси своето оправдание в постулата „Всички са равни пред закона“. Действителната сила на правото би се проявила в своята гигантска мощ обаче само и единствено тогава, когато тази максима се прилага винаги и във всеки един конкретен случай без изключения (прерогативи, привилегии, особени статутни и други подобни). Понеже очевидно това е невъзможно, силата на правото изпъква, когато горните изключения не са прекалено очебийни и дразнещи в своята не-справедливост.

На четвърто място, силата на правото винаги се е проявявала в качеството „подреденост“. Тя съществува в систематиката на правните отрасли от академична, научна и професионална гледна точка. Същата се открива и при свързаността между правните отрасли, правните институти, правните норми и така нататък. Систематика има в строежа на правната норма. Системното мислене е в основата на професионалната дейност на юристите. Тази „спретнатост“ в битността на правото е може би най-разпознаваемата негова сила, защото дава едновременно цялостност, взаимосвързаност, бърза ориентировка и здрави основи. Анализът и синтезът, индукцията и дедукцията са присъщи за правото, понеже при него цялото се съдържа в единичното, а единичното се съдържа в цялото. Самоподобността на част към цяло и обратното е видимо свойство на правото. Затова силата на правото се изразява в неговата фракталност – възпроизводството на принципи от норми, както и на норми от принципи. Доктринално, това е изразено и по следния начин: „Системата и цялостта са силно обвързани. Между тях има момент на съвпадение. Системата привежда нещата в състояние на цялост. Начините на систематизиране създават различни варианти на цялост. Системата и цялостта се привличат, но не съвпадат. Цялостта е състояние на подреденост, но не непременно в система“⁵.

Точно оттук идва като че ли светкавичното действие при прилагането на правните норми – защото те лесно могат да бъдат

⁴ Хегел, Георг Вилхелм Фридрих. *Философия на правото*. Превод: Иван Стефанов, Димитър Денков. Издателство ГАЛ-ИКО, София, 2001, с. 279, ISBN 954-768-001-3;

⁵ Михайлова, Михайлина. *Правото в неговата цялост*. Феня, София, 2013, с. 29, ISBN 978-619-163-024-0

открити при поредността на систематиката им в правния текст – закон, постановление, наредба и други – от една страна, както и от бързото съобразяване (особено от страна на юристите) на съответствието на принципи към норми и обратното – от друга страна. По друг начин казано – дори да не е известна конкретната правна разпоредба, при знанието на общ правен принцип е видно правомерното поведение. Също така, ако няма познаване на правен принцип, но се следва скрупулъзно дадена правна норма, то всичко е в канавата на законопослушанието.

На пето място, силата на правото триумфира ежедневно и повсеместно чрез лавината от поставяне на правни релси на всичко и всеки. Осмислено или не, видимо е манифестирането и афиширането на актове и действия през тяхното легализиране или илегализиране. Няма значение дали е налице фактическа обосновка за подобен подход. Реалността създава усещането за доминация на правни статуси, отношения и последици. Тук обаче от ключово значение е съответствието между представи, от една страна, и реалност, от друга. Правото е изключително мощно, но то не е всесилено в качеството си на абсолюти. Затова разбирането за право включва в себе си и една интелектуална избирателност – кое е „правно“ и кое не. Доктринално, това можем да открием в следната теза: „Съществуват и правила за достъп – до науката, до законодателството, до практиката, и тези процедури засягат и непрофесионалистите, които имат (или твърдят, че имат) правен интерес от такъв достъп“⁶. Тук по естествен път се прави мост между експанзиращата правна реалност и професионалната юридическа общност.

На шесто място, правните професионалисти и лаиците-неюристи виждат правната реалност по съвсем различен начин. Условно казано, при вторите е налице един правен наивитет. Той се проявява в очакването за автоматизирано действие на правното правило. Юристите обаче знаят, че доколкото правото е в тандем с държавата, а държавата е една от проявите форми на властта, то неминуемо е налице човешки фактор при правоприлагането. Това е така, защото властта е феномен на социума. Затова трябва да търсим силата на правото и в силата на прилагащите го на практика юристи. В този смисъл: „Съдията трябва да реши не само кой какво трябва да притежава, но и кой се държи подобаващо, кой изпълнява гражданските си задължения, и кой умишлено или поради алчност или

---

⁶ Шаранкова, Жана. *Юридическото мислене. Проект за интерпретативна теория*. Университетско издателство „Св.Климент Охридски“, София, 2001, с. 314, ISBN 954-07-1441-9

нечувствителност игнорира неговите собствени отговорности към останалите или преуваличава техните по отношение нему⁷.

Правото е всеобхватен социален феномен, действа по отношение на всички, очаква от всички подчинение, но може да бъде разбрано и точно приложено само и единствено от юристите. Заблудата на неюристите, че могат да се ползват *самостоятелно* от всички правни възможности и да избегнат всички правни рискове по същността си е суицидна от социална гледна точка. Именно поради горното „специализираното знание е присъщо за всяко занимание“⁸. Захващането с право (най-вече за конкретни ситуации) не бива и не трябва да е дилетантско. Силата на правоприлагането е в професионализирането на този процес.

Кумулиране на силата на правото със силата на други регулатори

Както бе споменато още във въведението, освен правното регулиране са налични и други способности за канализиране на отношенията в социума. Макар и понякога да влизат в колизия, правните и неправните канони за поведение най-често се допълват и усилват взаимно. Класическата мисъл в тази насока е следната: „Правото не е само. Юристите охотно признават съществуването на други нормативни системи, различни от юридическата система, на други житейски правила или (както днес обичат да се изразяват) на други начини на регулиране на обществото, различни от правната норма. И те установяват не без задоволство, че правото, тяхното право, съвсем не е изкуствена или повърхностна техника, а се вписва в културата на страната“⁹. Това означава, че силата на правото се съдържа и други негови свойства, както следва:

Първо, холистичност в регулативния инструментариум на социума, с който правото се съобразява. Именно отчитайки, че то е само част (макар и много важна част) от цялостния нормативен ред в обществото, правото показва визия за цялото, а една пълна и реалистична визия е фундамент за ефективност. В този смисъл, чрез разбирането на юристите и за другите регулатори на обществени отношения, правото закрепва и повишава и собствената си сила.

Второ, обективност – правото не отрича съществуването на другите нормативни редове, дори те да са нискоефективни. Когато обаче те са успешни, правото веднага заимства от тях резултативния подход

⁷ **Dworkin**, Ronald. *Law's Empire*. Universal Law Publishing Co. Pvt. Ltd., New Delhi, India, 2002, p.1, first Indian reprint, ISBN 81-7534-256-7

⁸ **Nichols**, Tom. *The Death of Expertise*. Oxford University Press, New York, United States of America, 2019, p.29, ISBN 978-019-086-59-79

⁹ **Карбоние**, Жан. *Гражданско право. Въведение*. Издателство „Л И К“, София, 1999, с. 46, превод от френски: Весела Генова, ISBN 954-607-228-1

и разширява своя собствен инструментариум. По този начин правото не е самовлюбено, а силно прагматично.

Трето, икономичност – когато някои обществени отношения са уредени и се уреждат безпроблемно от други регулатори, правото не се намесва, освен ако тези нормативни системи не заплашват собственото му съществуване. Фигуративно казано, правото „пести сили за действително проблемните и конфликтни ситуации“, а останалите щедро предоставя на други нормативни порядъци.

Четвърто, кооперативност – това е особено силна част на правото. То черпи концепции, идеи, ценности както от морала, така и от религията, здравия разум, житейските правила и така-нататък. Доста често това взаимстване намира своето място в създаването на официална правна разпоредба, понякога обаче това остава само в полето на правната доктрина или на съдебната догматика. В полето на юридическата интерпретация често се използва аргументацията на горните регулатори на социално поведение. Често критерий за правомерност може да се извлече от постулатите на другите нормативни системи, по пътя на тълкуването. Житейското многообразие предполага тази кооперативност на правото, а то осмислено и с уважение към другите я прилага повсеместно.

Последно и пето, силата на правото е възприемана от всички субекти, когато отговаря на критерия за социален интегритет. Понеже правото е творение на националната държава, то има силно изразен национален контекст. Въпреки засиленото взаимодействие (в последните десетилетия) на националните правни системи една с друга, както и с международни правни системи, правото по същността си е свързано с конкретно общество, с културната особеност на дадена държава. Именно поради това изкуствено и формално въведени външни за националната система правни принципи, норми, институти и ценности не само не я обогатяват, но я поставят под реален риск. Това е така, защото те влизат в колизия с постулатите, идеите и стойностите на националния правен ред.

Заклучение

Силата на правото трябва да се търси в множество и различни аспекти. Изходната позиция обаче винаги трябва да е една и съща – правото е създадено от държавата, за да регулира по всеобщ и задължителен начин *всички важни обществени отношения*, които не са уредени от другите нормативни системи, или при които все още съществуват конфликтни точки, спорове или рискове от неразбирателство.

Парадоксалното е, че след *като вече е създадено от държавата*, правото започва да урежда системата, функционирането и дори

съществуването на самата държава. Налице е един „институционален кръговрат държава-право-държава“. Това още повече увеличава по пътя на когенерацията силата на правото.

Правото няма нищо против другите системности като „правилата на етикета и на езика, на игрите и на клубовете“¹⁰, като ги оставя да действат, стига да не противоречат на целите, зададени пред него. То може да се кооперира с други нормативни модератори, но не може да им позволи те да го конкурират до такава степен, че да са заплаха за него.

В този смисъл, правото е безкомпромисен регулатор на обществени отношения, наложен от държавата, черпещ легитимност и основания от нея, обезпечаван и опазван от нея. Силата на правото е толкова видима, колкото е безсъмнена силата на държавата в нейната автономност и суверенитет.

ЛИТЕРАТУРА:

1. **Ганев**, Венелин. „Право и държавна принуда (философско-правни бележки) в *Трудове по обща теория на правото*. съставител: Нено Неновски, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, Сиби, София, 1998, ISBN 954-430-525-4 (АИ „Проф. Марин Дринов“), ISBN 954-730-029-6 (Сиби), стр.стр.562;

2. **Карбоние**, Жан. *Гражданско право. Въведение*. Издателство „Л И К“, София, 1999, превод от френски: Весела Генова, ISBN 954-607-228-1, II-382;

3. **Михайлова**, Михайлина. *Правото в неговата цялост*. Феня, София, 2013, с.16, ISBN 978-619-163-024-0, стр.стр.146;

4. **Младенов**, Младен. *Властова злоупотреба*. Списание „Общество и право“ – издание на Съюза на юристите в България, <https://www.sub.bg/>, София, брой 4/2021, ISSN 0204-85-23 стр.стр.67-86;

5. **Ташев**, Росен. *Обща теория на правото. Основни правни понятия*. Четвърто преработено и допълнено издание, Сиби, София, 2010, ISBN 978-954-730-678-3, V-432;

6. **Хегел**, Георг Вилхелм Фридрих. *Философия на правото*. Превод: Иван Стефанов, Димитър Денков. Издателство ГАЛ-ИКО, София, 2001, ISBN 954-768-001-3, III-424;

7. **Шаранкова**, Жана. *Юридическото мислене. Проект за интерпретативна теория*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2001, ISBN 954-07-1441-9, IV-319;

---

¹⁰ **Hart**, H.L.A., *The Concept of Law*. Second Edition. Ocford University Press, New York, United States of America, 1997, p. 9, ISBN 0-19-876123-6

8. **Dworkin**, Ronald. *Law's Empire*. Universal Law Publishing Co. Pvt. Ltd., New Delhi, India, 2002, first Indian reprint, ISBN 81-7534-256-7, XI-453;

9. **Hart**, H.L.A., *The Concept of Law*. Second Edition. Oxford University Press, New York, United States of America, 1997, ISBN 0-19-876123-6, X-307;

10. **Nichols**, Tom. *The Death of Expertise*. Oxford University Press, New York, United States of America, 2019, ISBN 978-019-086-59-79, VI-238.